

La ciutat de les persones

Albert Serra* / Economista. Professor de l'Institut de Direcció i Gestió Pública d'ESADE.

La urbanització es refereix a l'articulació espacial, contínua o discontinua, de població i activitats. En canvi, la ciutat, tant en la tradició de la sociologia urbana com en la consciència dels ciutadans de tot el món, implica un sistema específic de relacions socials, de cultura, i sobretot, de institucions polítiques d'autogovern.

J. Borja, M. Castells, M. Belil i C. Brenner
Local i global

El 80% de la població europea viu a les ciutats. A la resta del planeta el procés d'urbanització creix geomètricament. Si acceptem la distinció entre urbanització i ciutat proposada per Borja i Castells, potser resulta discutible que molts dels assentaments humans urbanitzats que s'estan estructurant arreu del planeta puguin ser assimilats al concepte ciutat. Fins i tot és possible dubtar que es pugui parlar, amb propietat, de procés urbanitzador en segons quins casos.

No obstant això, aquests dubtes raonables només es poden plantejar des d'una determinada interpretació d'alguns dels elements amb els que els autors esmentats estructuren el seus conceptes de procés urbanitzador i de ciutat. Certament, tot procés urbanitzador comporta algun tipus d'articulació espacial de població i activitats. Les favelas de Rio o Sao Paulo, l'autoconstrucció de ciutats senceres com Quetzaltenango a Guatemala, amb 80.000 habitants, o de Ciutat de Mèxic autoconstruïda per una part indeterminada i indeterminable dels seus, diuen, 22 milions d'habitants, l'aglomeració brutal de milions de persones a Lagos, el descobriment sorprenent de Bujan, a l'interior de Xina, amb més de 30 milions d'habitants i que s'erigeix en la referència per poder avaluar el que serà el procés urbanitzador xinès, les concentracions de les ciutats índies, o la consolidació d'àrees urbanes «estrangeres» com Saint Denis, a la perifèria parisina o Can García a Manlleu són formes, totes elles, «d'articulació espacial de poblacions i activitats». En totes aquestes àrees urbanes, i en aquest sentit cal considerar-les ciutats, s'estableixen sistemes específics de relacions socials, cultures urbanes pròpies i, fins i tot, sistemes d'autogovern. Així és tant a Barcelona, Ginebra, Seattle o Hèlsinki com a Bogotà, San Pedro Sula, Rio de Janeiro (on els carnivals de 2003 han estat «gestionats» des de la presó pel cap local del narcotràfic), les ciutats d'Àfrica Central (Congo, Angola, Ruanda, Burundi...) articulades sovint al voltant del poder de petits o grans «senyors de la guerra» a semblança del model afganès i potser aviat del model iraquíà. Hi ha evidentment moltes altres formes d'articulació espacial i de creació de sistemes de relacions socials i de cultures locals diferents dels models citats i a vegades físicament propers, com Porto Alegre, per exemple, i una gran quantitat de ciutats, sobretot les ubicades en els països desenvolupats o en països en procés de desenvolupament, que estan urbanitzant-se i creant «ciutat» en base a models propis com és el cas de les ciutats xineses.

Borja i Castells expliquen la diferència entre les dues maneres essencials d'urbanitzar i de fer ciutat que es desprenen dels exemples aportats a través del concepte de dualització del desenvolupament global i del desenvolupament urbà. El

desenvolupament dual global estableix dos escenaris extrems de futur per a les nacions i els pobles: l'escenari que podem anomenar OCDE i l'escenari que anomenarem «africà». Entre mig d'aquests dos escenaris extrems, amb els països de l'OCDE en un escenari i la major part d'Àfrica a l'altre, se situen tots aquells països que disposen, en major o menor mesura, de mecanismes d'articulació social que els pot permetre dissenyar el seu futur (Xile, Brasil, Argentina, Veneçuela, Vietnam, Corea del Nord o del Sud, Xina...). Alguns semblen avançar, imparables, cap a l'africanització. D'altres semblen trobar un camí cap el creixement econòmic, social i polític. Cal aquí fer notar, tot i que no és aquest el nivell d'anàlisi d'aquest article, que en l'àmbit del llarg termini comença a semblar prou evident que capacitat productiva, estructuració social i institucions de govern són tres variables dels models de desenvolupament que presenten clares correlacions directes i que és difícil trobar societats que progressin si algun d'aquests ingredients no opera activament en el model de desenvolupament. És senzill, en canvi, trobar alguns exemples de societats en les que la fallida d'algun d'aquests components acaba arrossegant cap el col·lapse el conjunt del model. El cas argentí és un bon exemple recent d'aquesta dinàmica, que es pot il·lustrar amb molts altres exemples.

D'aquests elements d'anàlisi se'n poden derivar dues hipòtesis de treball que es desenvoluparan en aquest article:

- 1- El procés global de desenvolupament s'articula sobre una estructura organitzativa de suport constituïda per les ciutats del món en les que tendeix a concentrar-se la major part de l'espècie humana.
- 2- El desenvolupament global, sigui quina sigui la seva direcció i naturalesa, es concreta en un escenari físic principal: la ciutat.

El procés d'urbanització de les societats humanes apareix com un substrat compartit per tots els models i totes les dinàmiques evolutives de l'espècie humana. Les ciutats, en totes les seves possibles formes, esdevenen l'escenari de la vida social i és a les ciutats on es realitzen els processos productius, de consum, reproductius i d'interrelació i és a les ciutats, i entre les ciutats, on es produeixen els processos d'intercanvi de tota mena de béns, serveis, idees i valors. En el moment d'escriure aquest text, aquest fet és d'una evidència dolorosa: l'origen i el final de les grans batalles geoestratègiques té per escenari la ciutat. L'onze de setembre del 2001 a Nova York, el 27 de març del 2003 a Bagdad, Bàsora o Um Qsar.

La localització de la globalització

Totes les combinacions dels termes local i global, i de les seves possibles conceptualitzacions, han estat ja formulades. Possiblement també, en algun lloc, deuen estar prefixades les derivacions que es presentaran a continuació. No es pretén, per tant, establir una combinació inèdita del binomi local-global sinó únicament emfatitzar una d'aquestes combinacions. La relació més ben establerta del fet local amb la globalització és la que situa la gran xarxa de ciutats del món –amb les seves distintes articulacions nodals i els seus diferents nivells jerarquitats de subxarxes– en el centre organitzatiu del procés de globalització. Borja i Castells desenvolupen aquesta línia argumental de forma contundent i Castells la reforça a La era de la informació. Ens centrarem aquí en una altra de les dimensions de la relació entre local i global: la tendència que el procés globalitzador aporta al procés urbanitzador i que es caracteritza per globalitzar internament les ciutats.

El paper que juguen les ciutats en el procés de globalització, proporcionant-li la base organitzativa real des de la que vincular les activitats, les persones i els

processos a escala planetària, aporta a les ciutats, probablement de forma directament proporcional al seu posicionament global, processos globalitzadors dins la pròpia ciutat. La ciutat opera així com els forats negres i atrau, cap el seu interior, la massa que conforma la seva mateixa presència en el món globalitzat. A major pes en la xarxa global d'una ciutat, major pes de la globalitat en l'interior de la ciutat. La principal i més rellevant evidència d'aquest factor de globalització són les persones i és el color de les persones la seva visualització més primària. La diversitat ètnica és el primer indicador de globalització interna i externa. Darrera apareixen el nombre de llengües socials i privades parlades a la ciutat, la major o menor diversitat dels béns i serveis i de les organitzacions productives presents a la ciutat, ja sigui realitzant activitats productives o simplement venent el que han fabricat a qualsevol altre lloc del planeta. Més enllà, el nombre i el percentatge de variacions en les diferents formes d'organització de les unitats bàsiques de convivència familiar (famílies nuclears, monoparentals, homosexuals, unipersonals, segones i terceres relacions, fills compartits...), la mobilitat de la població, els fluxos financers, l'oferta cultural disponible, la informació rebuda, les xarxes de relacions concentrades, els visitants anuals... En definitiva una tendència imparable de la ciutat a interioritzar la globalitat en la mateixa mesura que la ciutat s'integra en la globalització. La comprovació empírica d'aquesta dinàmica no es fa aquí, però no requereix més que revisar l'estadística demogràfica quant a orígens, nombre de llengües parlades pels ciutadans, pernoctacions hoteleres, marques comercials actives, nombre de visitants i països d'origen dels mateixos, i comparar aquests indicadors entre algunes ciutats com Nova York, Londres, París, Sao Paulo, Singapur, Shangai, Wuhan, Madrid, Cincinnati, Roma, Barcelona, Sevilla, La Paz, Lumumbashi i Terol, per exemple.

Aquest procés de globalització interna, que és universal encara que amb nivells d'intensitat ben diferents, redefineix la dinàmica urbana a partir de quatre elements principals:

- 1- La creixent centralitat de les ciutats i dels processos d'urbanització en el model de desenvolupament planetari.
- 2- L'increment de la complexitat interna de les ciutats deguda a la integració interactiva dels processos de producció, consum i reproducció en l'escenari urbà. La ciutat és, ja definitivament, escola, fàbrica, botiga, casa i entorn social.
- 3- La integritat del sistema urbà internament i externament. La ciutat no és l'escenari d'especialitzacions funcionals inconnexes sinó que és un sistema complex de funcionalitats complementàries la qualitat final del qual depèn del seu nivell d'integració i de la coherència d'aquesta integració (treball, formació, accessibilitat, consum, residència, informació, seguretat... són variables d'una sola equació).
- 4- El creixement de la diversitat interna en totes les dimensions socials (nacionalitats, ètnies, religions, estructures convivencials, opcions vitals, hàbits de comportament, activitats econòmiques, ofertes de consum, usos i horaris urbans...).

Aquests elements de redefinició plantegen nous reptes a les ciutats. Afrontar aquests reptes és responsabilitat dels governs locals però ho és també del conjunt de la ciutadania. La gestió d'aquests quatre aspectes que configuren la dinàmica urbana actual no és abordable sense una proactivitat clara de tots els ciutadans i ciutadanes – degut a la mateixa naturalesa i implicació estructural d'aquesta ciutadania – en aquestes dinàmiques. Aquí apareix ja una primera via d'apropiació ineludible de la ciutat per part dels seus habitants. La tradicional diferenciació entre «forces vives» i la resta de la població, sense deixar d'existir, tendeix, i tendirà encara més, a diluir-se. Les interdependències creixents de la vida urbana faran que cada cop més les

persones –individualment i col·lectivament– siguin rellevants en la definició del seu entorn: la ciutat.

Centralitat, complexitat i integralitat de la ciutat

La globalització, com ja s'ha comentat, comporta el desenvolupament intensiu i extensiu d'una xarxa planetària de relacions en tots els àmbits que té com a nodes d'articulació les ciutats. Aquestes es configuren com elements nodals de la xarxa i, per tant, com la base on es generen els estocs (productes, persones, coneixements, serveis, valors, cultura, informació, suports logístics...) que esdevenen, o suporten, els fluxos i els intercanvis que donen vida i existència a la xarxa global. Aquesta és la base de la centralitat de les ciutats en el procés de globalització. D'aquesta centralitat, com ja s'ha comentat, se'n deriva una creixent complexitat provocada per la diversitat d'estocs, la necessitat d'articular-los internament i, per tant, de gestionar les complementarietats i sinèrgies que capacitin la ciutat per convertir aquests estocs i el corresponents fluxos interns en aportacions que assegurin la presència de la ciutat en la xarxa global. Aquesta dinàmica interna, prèvia i determinant de la posició relativa de la ciutat a la xarxa, tendirà a ser més eficient quantes majors sinèrgies i coherències internes sigui capaç de generar. Aquestes «noves empreses socials» en què s'estan convertint les ciutats, es fan competitives, sostenibles i de qualitat en la mesura que són capaces d'enfortir les seves vinculacions amb la resta de la xarxa a partir d'una diferenciació funcional que les hi permet definir un posicionament específic, propi i competitiu que aporta valors afegits diferencials al conjunt del sistema en l'àmbit territorial i en la dimensió que correspongui. La integralitat i l'especificitat de cada «concepte de ciutat» es converteix així en una garantia de font de valor estable per al conjunt de la xarxa que és el que assegura una integració sòlida des d'una posició sostenible a cada ciutat.

La diversitat social

En aquesta reflexió mereix un tractament diferenciat el quart element citat en l'anàlisi dels principals factors de definició de les ciutats del segle XXI: l'increment de la diversitat social. Probablement és aquest el component més visible dels que configuren aquest procés que s'ha anomenat aquí la internalització de la globalització per part de les ciutats, i aquesta visibilitat sorgeix principalment del fet migratori, tot i que, com ja s'ha apuntat, la diversitat social creixent en cap cas es pot reduir exclusivament a aquest element. Probablement, per exemple, la diversificació de les històries de vida (discontinuitat laboral, opcions de gènere, discontinuïtats en les estructures familiars, opcions vitals diferenciades en funció de vida professional, fills, opció sexual...) sigui un factor molt més rellevant de canvi que no pas la immigració però és sens dubte, menys visible i sobretot menys «xocant». Veiem breument les dimensions del tema.

Nacions Unides i la International Organization Migration (IOM) estimen en 150 milions, el 2,5% de la població mundial, las personas immigrants a nivell internacional.

La població de la Unió Europea va créixer l'any 2001 en 1,6 milions fins arribar als 380 milions, amb un 75% d'aquest creixement degut a migració neta.

Només França, Holanda i Finlàndia van experimentar l'any 2001 un creixement natural (menys naixements que defuncions). Respecte el futur dels moviments migratoris s'estimen creixements substancials. Als EUA, tres milions anuals. A Europa un milió llarg anual, si és que no cal promoure una major «importació» de persones, ja que si les tendències actuals simplement continuen l'edat mitjana a Europa l'any 2050

serà de 53 anys i la dels EUA de 36; actualment, les edats mitjanes són 38 i 36 respectivament. Òbviament, la immensa majoria d'aquesta immigració s'assenta a les ciutats, fins i tot quan treballen al camp.

Aquesta anàlisi no contempla les migracions internes subcontinentals que s'estan produint a Àsia, Àmerica i Àfrica ni tampoc el desplaçament camp-ciutat, o sigui el procés d'urbanització nacional. En el cas europeu, aquesta via d'urbanització és planteja ja com un degoteix donada l'altíssima taxa d'urbanització. Podem fer-nos una idea del tema veient què passa al centre demogràfic del planeta: la Xina. El procés urbanitzador és del 4% anual. Al 2025, 900 milions de xinesos sobre 1.500 milions viuran en ciutats. La taxa objectiva de població urbanitzada, a un termini indeterminat i seguint els models dominants a occident, pot arribar al 85%. Nacions Unides la situa ja ara al 61%.

Què significa aquest fet per a les ciutats? En una primera aproximació dos grans reptes. En primer lloc, afrontar l'aparició d'una font forta de producció de situacions d'exclusió i d'increment a curt termini de la pobresa urbana, tant a les ciutats de països de l'OCDE com a les ciutats en desenvolupament, precisament com a resultat de l'increment de l'exclusió social, o de la incapacitat d'assegurar la inclusió social, provocada pel seu creixement poblacional vegetatiu o migratori (al primer grup de ciutats) o els dos simultàniament (megalòpolis llatinoamericanes i africanes o ciutats asiàtiques o centroamericanes, mitjanes i petites). En segon lloc, l'alteració de l'homogeneïtat social i cultural (no únicament ni principalment de la racial) i la necessitat d'aprendre a conviure des de l'heterogeneïtat i la diferència. Un objectiu reconegudament difícil d'assumir i, més encara, d'aconseguir a la pràctica.

Exclusió i inclusió social: la pobresa urbana

El risc i la realitat de l'exclusió social no són únicament fets que succeeixin en el tercer món, en els països en vies de desenvolupament. De fet, ens centrarem aquí a analitzar aquesta qüestió des del punt de vista europeu, ja que el «quart món» és prou significatiu en el centre de la civilització. Les últimes dades disponibles, publicades per Eurostat (The social situation in the Europe Union, 16 de juliol de 2002) referides a l'any 1998, identifiquen una mitjana del 26% de la població europeu per sota del llindar de la pobresa (60% de la renda mitja nacional) abans de comptabilitzar les transferències públiques. Aquest percentatge se situa, després de transferències públiques, en un 18%: més de 60 milions de persones amb variacions nacionals que van del 8% a Dinamarca fins al 23% a Portugal. Cal recordar aquí que aquesta pobresa a Europa, donada la seva estructura demogràfica, és pobresa urbana. Aquest és el camí que s'endevina a la resta del planeta: la pobresa tendeix a ser pobresa urbana.

La pobresa –aquest fet ja s'ha constatat des de fa temps– no pot analitzar-se exclusivament des del punt de vista de la renda. L'any 1998 l'Eurostat Task Force on Social Exclusion and Poverty insistia en la necessitat d'utilitzar una bateria d'indicadors sobre condicions de vida i no únicament sobre l'anàlisi de la renda, recomanant la utilització de l'European Community Household Panel (ECHP) com instrument més adequat per a la identificació de l'exclusió social. En aquest punt es produeix una convergència tècnica rellevant amb les propostes del Fons de Població de Nacions Unides, que proposa l'indicador d'Índex de Pobresa Humana com instrument d'avaluació de la pobresa. Aquest es construeix sobre la base de quatre variables: renda, esperança de vida, educació i treball.

El concepte de pobresa que es desprèn del «món urbà» està fortament interrelacionat des de les seves dimensions productiva, reproductiva i de consum, i

com s'ha comentat va més enllà del factor econòmic. La pobresa es defineix des de la falta de disponibilitat de renda, però també d'habitatge, de salut, d'educació, de feina, de socialització. De fet, la pobresa no és altra cosa que una acumulació imparable de «pobreses parcials», fortament interdependents entre totes elles. Qualsevol situació crítica que es produeixi en els diferents àmbits d'estructuració de la persona, de la família o de la unitat de convivència pot convertir-se en el desencadenant, si no es disposen de mecanismes de resolució o al menys de contenció, d'una dinàmica que finalitzi en la pobresa persistent o en la pobresa integral.

Aquest concepte de pobresa i exclusió social comporta, en el nivell del disseny de les estratègies d'actuació, un abordatge multidimensional de la pobresa que, en la formulació del programa del Banc Mundial («Urban Poverty») es planteja des de cinc àmbits: renda, salut, educació, seguretat (personal i patrimonial) i integració social activa (social empowerment) que inclou el mercat de treball, la ciutadania, la socialització i l'accessibilitat

Aquest plantejament també és adequat per a Europa, que ha formulat quatre eixos de desenvolupament urbà: competitivitat i treball, cohesió econòmica i social, inserció transeuropea en xarxes de ciutats i desenvolupament sostenible i qualitat de vida (La cuestión urbana: orientaciones para un debate europeo. SCADPlus) proposant una major orientació de les polítiques estructurals al desenvolupament urbà.

Des d'una òptica multidimensional, els àmbits d'actuació i algunes de les estratègies que s'inclouen en les polítiques de lluita contra la pobresa i per a la inclusió social es concreten en: planificació urbana (espai públic, rehabilitació de barris degradats i accessibilitat i mobilitat); habitatge (lloguer social, tipologies d'habitatge diferenciades i específiques per a diferents segments de la població; treball (polítiques actives, iniciativa emprenedora, suport financer - microcrèdits); sanitat (atenció universal, educació sanitària específica per a dones immigrants, salut pública (alimentació, habitatge, neteja urbana...); educació (universalitat escolar, formació d'adults, educació i treball, educació compensatòria); rendes (rendes mínimes d'inserció, cobertura d'atur, pensions; socialització i família (suport a la vida familiar, conciliació treball-família, drets de ciutadania, participació social, interculturalitat activa).

La lluita contra la pobresa passa per treballar en tots aquells àmbits que poden evitar que apareguin «disparadors» de processos d'exclusió i també en aquells processos que puguin enfortir i incrementar el nivell d'inclusió social de les persones i de les seves unitats bàsiques de convivència.

La convivència urbana: la ciutat identitària

El segon gran repte que cal afrontar és el de la gestió positiva de la diversitat en tots els seus aspectes i, més visiblement, en l'àmbit de la gestió de la trobada de diferents cultures (que no pas en el sentit de xoc de civilitzacions) derivat de l'increment de la immigració internacional en el cas europeu. En aquest camp, tot i les diferències històriques que haurien d'haver facilitat l'aprenentatge de feines ja fetes en algunes ciutats amb llarga tradició migratòria, tot sembla estar per fer i per aclarir. Es plantegen així tres grans àmbits de treball:

- 1- L'elecció del model de construcció de la societat des de la diversitat (l'assimilacionisme, el multiculturalisme, l'interculturalisme i el segregacionisme), tant pel que fa a les aportacions migratòries com pel que fa als canvis generats endògenament, no serveix d'instrumental de

confrontació sinó de base per a la construcció d'un model propi de ciutat, en el marc d'un escenari econòmic, polític, cultural i jurídic comú, que tendirà probablement a un disseny mestís de model d'estructuració social en el que l'assimilació, la multiculturalitat la interculturalitat puguin ajudar a evitar la segregació i a afavorir la construcció d'una identitat específica.

- 2- El procés d'incorporació dels immigrants en la construcció de la identitat urbana de forma que sigui possible assumir els reptes estàndards que se li plantegen a les ciutats: disposar d'una identitat específica que permeti un posicionament específic en la xarxa global i fer-ho integralment incorporant tots els elements disponibles per a construir la pròpia identitat inclosos els que aporten els immigrants
- 3- Gestionar l'aportació dels autòctons a aquesta construcció continua de la identitat urbana assegurant la seva predisposició a incorporar en el disseny identitari les noves aportacions disponibles i, també, la seva disponibilitat per aprofundir i desenvolupar les potencialitats històriques pròpies.

El desenvolupament d'aquests escenaris de treball en el camí de la construcció d'un marc de convivència i d'una identitat diferenciada que garanteixi la cohesió social, i des d'aquesta cohesió, permeti assegurar la competitivitat global i la garantia de trobar un posicionament sostenible a la xarxa global, s'ha de fer des de tres condicionants que cal assumir i validar. En primer lloc, s'ha d'assumir que no hi ha categories socioculturals universals úniques ni estables en el temps. No hi ha cap civilització ni cap cultura tancada i inamovible en aquest planeta. Ni les civilitzacions són obres acabades que l'única opció que tenen és guanyar o perdre (Huntington), sinó que el que fan es canviar, ni la història ha arribat al seu final (Fukuyama). Hi ha marge per redefinir el que calgui i la intel·ligència creadora de l'espècie humana, tal com la descriu J.A. Marina, fa possible el desenvolupament de models inèdits des dels que és possible dissenyar nous futurs. El segon condicionant que cal assumir és que la clonació es pot intentar però no es pot aconseguir. No es pot aconseguir en el món biològic i menys encara en el món social. És factible, i fins i tot fàcil en algunes ocasions, imposar models parcials, dominar àrees senceres o influir intensament, però no és possible mimetitzar completament o replicar realitats idèntiques. Cada ciutat, cada comunitat humana, cada barri, té i tindrà les seves especificitats que, molt probablement, seran canviants i es construiran a partir de la interacció que subministrarà la posició relativa en la xarxa global, juntament amb la capacitat de què disposi cada comunitat local per a incorporar allò que circula per la xarxa i pot ser un factor d'enriquiment o allò que s'absorbeix de l'entorn global i s'incorpora sinèrgicament a la situació anterior. Finalment, i com a derivada inevitable del condicionant anterior i de la pròpia naturalesa dels reptes enunciats, cal assumir que aquest no pot ser un camí a recórrer en solitari pels grups dirigents. La societat diversa, cohesionada, amb capacitat d'aprendre i d'incorporar nous elements definitoris i identitaris només pot construir-se amb la implicació activa de tota la ciutadania. Aquest no és un projecte que pugui ser resolt des d'un liderat tecnocràtic o il·lustrat. És imprescindible, perquè és un projecte basat en les persones, que es compti amb les persones.

L'acció local de govern i el capital social: les persones.

Posar les persones al centre del projecte no significa, en cap cas, prioritzar el que es coneix com serveis personals locals o, més genèricament, polítiques de benestar social local. Sens dubte, les polítiques socials són una eina central en la construcció de ciutats cohesionades, capaces d'integrar-se en la xarxa global i de competir en aquesta xarxa global. Aquestes polítiques són especialment rellevants si la base del creixement demogràfic de la ciutat-regió és la immigració procedent de

països en vies de desenvolupament. Però així i tot, el projecte de la ciutat de les persones no és un projecte sectorialitzable ni des del govern local ni des de la societat.

Com ja s'ha comentat, la complexitat i la integralitat defineixen la ciutat al segle XXI. La separació entre compartiments estancs del treball, l'educació, la salut, la producció, el benestar, la informació, la família, el risc, la seguretat, l'espai públic, espai privat... tendeix a desaparèixer. El repte, ja conegut, de gestionar la transversalitat entre sectors temàtics (educació, treball, habitatge, economia, cultura, espai públic, seguretat, salut), segments de població (gent gran, joves, dones, infants...) i àmbits territorials (barris, districtes, municipis, àrees metropolitanes, regions urbanes...) es converteix en exigència amb un enfocament polièdric de la vida social en la que les variables vitals s'articulen al voltant de persones a les que se'ls hi barregen totes les variables al llarg del seu procés de vida. El cicle vital i social deixa de ser seqüencial i passa a ser relacional. (L'estudi no va abans que el treball; pot haver-hi estudi després o durant la vida professional; la feina té discontinuïtats que poden fer que la professió no sigui única al llarg de la vida laboral; darrera un matrimoni poden venir fills, o no, però també pot arribar un altre matrimoni amb fills preexistents.) El cicle vital no és estudi/treball, família i jubilació sinó una continuïtat molt més etèria i poc previsible. Les persones són, també elles, globals, i plantegen requeriments canviants i poc previsibles del seu entorn social, al temps que aporten a aquest àmbit social valors afegits canviants i novedosos producte de la seva pròpia experiència vital.

En aquest entorn intern i extern, definit per una globalitat integrada a tots els nivells, les ciutats només poden construir-se des del seu imprevisible capital humà. La planificació territorial i la planificació estratègica –orientades al desenvolupament socioeconòmic sorgit de l'anàlisi racional de capacitats i oportunitats, relacions de poder, posicionaments genèrics, etc.– segueixen sent instruments útils, però plenament insuficients. La proactivitat ciutadana en el disseny i la construcció de la ciutat, en la definició de la seva especialització o especificitat funcional i en l'estructuració de la seva dinàmica relacional i de la seva identitat és, a la vegada, inevitable i imprescindible. Cal construir projectes i establir pactes entre les persones per evitar la disgregació de les societats i per formular projectes col·lectius amb la objectiu de millorar la qualitat de vida. La governabilitat de la ciutat passa per la transparència en la informació, la construcció d'aliances, la capacitació de la ciutadania per a la corresponsabilització en l'estructuració de la convivència. El govern local ha d'afrontar el repte de seguir gestionant la ciutat en els seus aspectes materials, però cada cop més haurà d'aprendre a gestionar dos elements claus:

- 1- Les persones, els grups socials i les seves relacions.
- 2- El procés d'aprenentatge, individual i col·lectiu, orientat a assegurar la participació de la ciutadania en la millora continua del model de ciutat i dels modus de relació i convivència.

La reunió sobre el futur urbà, celebrada a Berlín el 2000, va intentar oferir una sèrie de propostes de cara al sistema urbà mundial. Les propostes es poden resumir de la manera següent:

- 1- Quasi tot el món existirà en una única xarxa urbana, moguda per la competència global.
- 2- Totes les persones de totes les ciutats del món compartiran unes aspiracions comuns.
- 3- La bona governança ha de ser l'instrument per promoure l'objectiu comú d'aconseguir un desenvolupament sostenible.

- 4- Per arribar a un desenvolupament urbà sostenible és decisiva l'acció política local en cooperació amb la societat civil.
- 5- L'economia urbana es mou de la producció de béns al lliurament de serveis. Aquest canvi allibera les ciutats de la seva tradicional dependència dels seus recursos de base i posa el seu destí en les seves pròpies mans.
- 6- Les ciutats del segle XXI poden dissenyar el seu futur partint de les experiències exitoses de desenvolupament del segle XX.
- 7- Per tenir veritable èxit, les ciutats del segle XXI necessitaran una gran autonomia. Després d'un llarg període de govern centralitzat serà necessari establir un nou balanç de poders.

J. Friedman, en el seu llibre *Prospect for Cities*, rebutja la majoria d'aquests principis, no perquè no siguin vàlids en casos concrets, sinó perquè no són universals. El sistema urbà de ciutats no és una única xarxa amb diferents nodes jerarquitcats, sinó que hi ha una diversitat de formes i temàtiques d'inserció en la globalitat. La imatge homogeneïtzada de les aspiracions urbanes no té en compte les diferents prioritats relatives: la política urbana real és un procés de prioritzacions específiques en un context territorial i temporal concret. L'estructuració d'un bon sistema de governança en relació a la societat civil evita definir què és i a qui representa aquesta societat civil, la cooperació de la qual es considera una via d'aconseguir la confiança en la gestió. Friedman defensa que hi ha marges per a «diferir», que la diversitat de ciutats segueix sent gran i que hi ha marges per a la construcció d'identitats urbanes específiques i la rellevància de la societat civil en la construcció del projecte de ciutat.

La ciutat convivencial

La història recent del desenvolupament urbà ha passat per dues etapes, especialment en el nostre entorn més immediat, ben diferenciades. En la primera, la prioritat va ser el territori i l'espai públic. La planificació urbana i la inversió en equipament i infraestructura era la prioritat principal. A mitjans de la dècada dels 80, amb una bona part de la feina posada al dia en l'aspecte físic, va aparèixer el repte del desenvolupament socioeconòmic i de la competitivitat interterritorial orientada en un primer moment a generar atractors d'inversió i, posteriorment, a fomentar el desenvolupament de capacitats productives endògenes. Ara, sense deixar de banda aquests aspectes, permanentment presents en la política urbana, apareix un nou repte: assegurar la convivència social.

La ciutat ha de ser urbanísticament eficient i atractiva, ha de ser econòmicament competitiva i, ara, ha de ser convivible. Primer, perquè els ciutadans volen conviure i no només coexistir o sobreviure. Segon, perquè cada cop hi ha una relació més directa entre el posicionament relatiu a la xarxa global i el tipus i dinàmica de convivència urbana que es dona a una ciutat concreta. Tercer, perquè, com ja s'ha comentat, la diversitat que es deriva de la internalització de la globalització s'ha de gestionar per evitar que, enlloc de ser un factor de desenvolupament, es converteixi en un factor de crisi com està succeint a un bon nombre de ciutats del món.

A *Cities for Citizens* (cap. 14), Lisa Peattie rescata el concepte de *conviviality* en la direcció proposada per Ivan Illich a *Tools of conviviality* i el refon en la formulació *convivial cities*. Per a Peattie, la convivència és el nou gran repte dels dirigents polítics locals i dels planificadors urbans. La convivència urbana assegura la cohesió, la identitat i la productivitat econòmica. La «convivencialitat», entesa com una manera enriquidora, activa i festiva de relacionar-se, apareix com un valor i un component essencial de la identitat urbana, tant des del punt de vista de la qualitat de vida com des del punt de vista de l'eficiència productiva i la competitivitat interterritorial.

La primera convivencialitat, però, que reclama Peattie i que, cada cop més sovint, apareix com un gran dèficit de la governança local, és la que s'ha d'establir entre la ciutadania i el poder polític i tècnic urbà. Sembla, en canvi, que ambdós poders tendeixen a renunciar a la convivencialitat com a model de relació amb la ciutadania i donen per inevitable el divorci i la confrontació entre la racionalitat del «city management» i l'opinió i l'expectativa ciutadana que es considera subjectiva i poc global. Segurament, algú s'equivoca i és fa difícil suposar que qui s'equivoca és tota la ciutadania en tota la seva diversitat. La racionalitat econòmica i el management financer són una bona opció a curt termini i són una bona opció per a les institucions i les organitzacions polítiques i econòmiques i per als seus comptes de resultats, però no és segur que siguin bones per a la competitivitat de la ciutat si es fan al marge, o fins i tot en contra, de qui acaba sent el veritable factor clau d'avantatge competitiu de la ciutat del segle XXI: el seu capital social, les seves persones.

* L'autor agraeix la col·laboració rebuda de Mireia Belil en la redacció final del present article.